

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
vezető: Dr. Erdődy Gábor DSc, a Doktori Iskola vezetője
Középkori magyar történelem doktori program
programvezető: Dr. Draskóczy István DSc, egyetemi tanár

KRANZIERITZ KÁROLY

**Az oszmán veszély elhárítására tett kísérletek Luxemburgi Zsigmond
korában
(1389 és 1401 között)**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető:
Dr. Draskóczy István DSc, egyetemi tanár

Budapest, 2018

I. Az értekezés előzményei

Egyetemi éveim alatt főként a magyar–boszniai harcokkal (1404–1408) foglalkozva, annak Zsigmond kori előzményeit vizsgálva derült ki számomra, hogy számos kérdés, probléma nyitva áll a déli határvédelemmel, illetve az oszmán probléma megoldásáért vívott harcok kérdésében. Itt nem arról van szó, hogy a kutatók érzéketlenek maradtak a korai magyar–oszmán harcok kérdésével kapcsolatban, csupán annyiról, hogy ennek átfogó áttekintése eddig váratott magára. Számos jeles történész vizsgálta az 1389 és 1401 közötti időszak egy-egy szeletét, de mindezidáig ez átfogóan, éves bontásban nem készült el.

Engel Pál a magyar–oszmán harcok első négy esztendejét, az 1389-től 1392-ig tartó időszakot publikálta, de a továbbiakban nem folytatta az események évenkénti összegzését. Pedig a folytatás indokolt lett volna, már csak az 1396. évi keresztes hadjárat és az annak végét jelentő nikápolyi csata miatt is. Ezzel kapcsolatosan is a rendelkezésre álló források számos fontos részletre rávilágítanak, mint például a nyugati keresztesek Budára történő érkezésének időpontja, vagy összeállítható az ismert magyar keresztesek lajstroma.

II. A disszertáció kiindulópontja és felépítése

A disszertáció felépítésénél igyekeztem az átláthatóságra törekedni, a magyar–oszmán harcok eddig nem ismert eseményeinek bemutatásra. Mindezt tettem úgy, hogy a vizsgálat eredményeit igyekeztem előtérbe helyezni, hangsúlyosabbá tenni.

A fentieket nyolc fejezetben tárgyalom. Az elsőben vizsgálom meg a Magyar Királyság és a déli határa mentén fekvő államok viszonyát 1389-től, bemutatva a milyen bel- illetve külpolitikai kihívásokkal kellett szembenéznie az ifj. Luxemburgi Zsigmondnak és országának. A második fejezetben az Oszmán Birodalom közvetlen hatásáról, a déli határ menti területeket ért oszmán–szláv pusztításokról, ezek hatásairól és az ez generálta magyar válaszként érkező hadieseményekről lesz szó. A harmadik fejezetben az 1396. évre verbuválódott keresztes sereg Nikápoly várához való vonulásának útvonalát mutatja be. A nyugati kontingens Budára érkezését követően megvizsgálom, hogy a források tükrében mit is tudhatunk a – akár a nyugati, akár a magyar – keresztesek mozgásáról a Magyar Királyság területén, ahogy külön kitérek itt Zsigmond király hollétének és ennek miértjének megválaszolására. Ebben a fejezetben kap helyet az 1396. évi hadjárat mellék hadszíntere, Havasalföld és az itt vonuló „kisebb” keresztes sereg.

A következő fejezetek a keresztes hadjáratra és a nikápolyi csatára koncentrálnak. A negyedikben a nikápolyi csata eseményeire koncentrálok. Az ezt követő ötödik fejezetben összeállítottam az 1396. évi keresztes hadjáratban és a nikápolyi csatában részt vett magyarok lajstromát. Továbbá foglalkoztam a csatasíkon felálló keresztes és oszmán sereg létszámaival.

A hetedik fejezetben kapott helyet a nikápolyi csatát követő déli védelmi műveletek és amennyire az események indokolták az északi, cseh és morva területeket érintő hadiesemények összefoglalása és elemzése. A nyolcadik fejezetben tárgyalom a déli oszmánok elleni határvédelem módszerét és annak változásait. Egyúttal foglalkozok az események hozta szükség miatt a védelemben egyre nagyobb szerepet és befolyást kapott temesi ispáni tisztséggel. Az utolsó fejezetben az 1389 és 1401 döntően déli, de néhány más irányú hadi események rövid, kronológiai összefoglalását ismertetem, ami az adott katonai esemény bemutatásához szükséges paramétereken kívül a forrásokból ismerhető személyek névsorával is kiegészül. Ez után kapott helyett a térképmelléklet, amely a dolgozat egyes részeinek megértését igyekszik segíteni.

III. Fontosabb eredmények

A disszertáció legfőbb kérdése, hogy milyen választ adott az Oszmán Birodalom határ menti megjelenésével együtt járó problémákra a Magyar Királyság. Ez a feladat összetett volt 1389 után. Egyszerre kellett megoldást találnia a mindennapossá vált dél felőli rablótámadások kivédésére, valamint az oszmán diplomácia magyar érdekszférába történő beszivárgására, valamint ennek megerősödésére, illetve fegyveres expanziójának megállítására.

A határvédelmi műveleteket és a hadjáratokat nem szerencsés összemosni. A határvédelmi műveletek ebben az időszakban gyűjtőfogalomnak számítottak. A forrásokban megjelenő alsó részek/végek őrzése és védelme kétségtelenül több lábon állhatott. Itt érthetjük a határ menti bánok és ispánok fegyveres csapatait, amik kvázi egy állandó jelenlétet feltételeznek, valamint számolni kell olyan erőkkel is, amelyek királyi parancsra érkezhettek ide. Ezeknek a tevékenységük elsődlegesen az ellenség megsemmisítésére irányult még a magyar határ előtti területeken, ezzel elkerülve az itt fekvő vármegyék pusztulását, hadszíntérre válását. Ennek érdekében, ahogy erről néhány forrás be is számol, változó létszámú, korlátozott célú hadjáratok keretében boszniai és szerb területekre is benyomultak magyar csapatok. Természetesen a kis létszámú és gyorsan mozgó, a portyázó harcmodort alkalmazó oszmán–szláv csapatok többször kijutottak az észak-boszniai illetve észak-szerbiai részokról magyar területekre. Ilyenkor optimális esetben ezeket a határ közelében sikeresen

megállították és felszámolták a magyar erők, rosszabb esetben pusztítást hagyva maguk mögött zsákmánnyal, köztük számos rabszolgának való növel és gyermekkel hagyták el a királyság területét.

A dolgozat elején megfogalmazott hipotézisekre a vizsgálat alapján az alábbi válaszok adhatóak.

1.

Az oszmán veszély határ menti kezelésére, elhárítására, állandó határvédelemre volt szükség. A rendszertelen időközönként és erővel támadó oszmán irreguláris csapatok betörésének kivédésére csak ez jelenthetett részbeni megoldást.

A vizsgálatból bizonyítható, hogy a királyság déli területeinek védelemét a legjobban „állandó” határvédelmmel tudták többé-kevésbé orvosolni. A határok ilyen módon történő védelme két elven alapult. Az egyik a már a királyság területére átjutott ellenséges oszmán elemek felszámolásán. A másik módszer pedig a határ menti államok területére történő betörésen. Ez utóbbi hasonló portya jelleggel mehetett, mint az oszmánoké. A rendelkezésre álló forrásokból mind a két módszer alkalmazása bizonyított. Mégis a legnehezebb feladat ezeknek az eseményeknek a rekonstruálása. A támadásokról és esetleges semlegesítésükről ugyanis kevés és töredékes információk állnak rendelkezésre. Sok esetben csupán az esemény megtörténtét lehet elkönyvelni, viszont idejéről és pontos helyéről nem beszélnek a források. Így a védelem hatékonysága sem megítélhető, de minden túlzás nélkül állíthatom, hogy nem volt hermetikus.

2.

A védelem alapvetően a dalmát–horvát, szlavón és a macsói bánokra, valamint a temesi ispánokra hárult.

A kutatás igazolta, hogy a határok védelme, őrzése elsősorban a határ menti bánokra hárult, ami központi, királyi segítséggel párosulhatott. A folyamatos kihívások miatt véleményem szerint ekkortól már katonai közigazgatási szervként funkcionálhattak. A dalmát–horvát, szlavón, valamint a macsói bánok mellett szükségesé vált a magyar–szerb határszakasz védelmét is megszervezni. Ezt Zsigmond a temesi ispáni tisztséggel, annak folyamatos erősítésével oldotta meg.

A szerepüket indokolta földrajzi, határ menti közelségük és érdekük is. Előbbi a védelem megszervezése miatt volt fontos, hiszen a gyorsan mozgó ellenség elhárításra csakis

azonnali helybeni intézkedéssel volt lehetőség. Utóbbi pedig, hogy az oszmán rablócsapatok ezeknek a bánságoknak és ispánságnak a területeit dúlták, melynek hatására megkezdődött ezeknek a vármegyéknek az elnéptelenedése.

3.

Az 1392. évi déli magyar hadjáratot kis keresztes vállalkozásnak tekinthetjük. A szervezés és mozgósítás terén számos hasonlóságot hordoz az 1396. évvel. Az ellenfél személyesen Bajazid szultán volt, aki egészen a magyar határokig vonult, hogy Szerbia vazallusi státuszát politikai házassággal megerősítse. Zsigmond az egyre intenzívebb oszmán támadásokat akarta megtorolni, valamint hírére vehette egy jelentősebb seregnek, csak nem gondolta, hogy az a szultáni, amit maga Bajazid vezet. Zsigmond eredetileg a külföldiekkel megerősített seregével Szerbiába szándékozott betörni, amit az oszmán szultán jelenléte módosított. Ebből is kiderül, hogy a feleket feltehetőleg más-más cél vezérelhette, csatára ezért sem kerülhetett sor.

Az 1392. évi hadjárat vonatkozásában igazolható, hogy ki kell emelni Zsigmond előző évi katonai akciói közül. A forrásanyagból nem derül ki, de az események arra engedtek következtetni, hogy a magyar király ekkor nagyobb oszmán csapat, esetleg sereg ellen készült, de a szultáni erőkre maga sem számított. A döntő csata elmaradásának miéértjére elégséges információk hiányában lehetetlen választ adni. A lehetséges okok közé kell sorolni az eltérő célokat. Bajazid szultán szerbiai hatalmát igyekezett megerősíteni, miközben Zsigmond a királyság déli területeit fenyegető újabb jelentékeny támadásra vonult fel. A felek nem voltak egymásra felkészülve. A főerők mérkőzésének elmaradása azonban más kisebb összecsapások lehetőségét még nem zárja ki.

4.

A nyugati keresztesek vezetőinek Budára történő megérkezése az eddigieknél pontosabban meghatározható, elsősorban Zsigmond magyarországi útvonalának elemzéséből.

A szakirodalom eddig számos eltérő meghatározással élt, azonban ezt az anomáliát sikerült a bevont források segítségével feloldani, azaz pontosítani a nyugati keresztesek Budára érkezésének idejét. Élve azzal a feltételezéssel, hogy Zsigmond Budán személyesen fogadta a nyugati kontingens vezetőit. Ezután nem maradt más, mint a magyar király 1396. évi budai tartózkodásainak megvizsgálása a keresztes hadjárat megindulásáig. A kapott

eredmény alapján a nyugati kontingens vezetőinek megérkezését valamikor június első felére célszerű datálni.

5.

Zsigmond az 1392. évi déli események tapasztalatára és Bajazid szultán fenyegetőzésére alapozva az 1396. évi keresztes összefogást elsősorban nem támadó hadjáratnak szervezte. Sokkal inkább a Magyar Királyság védelmére, ugyanis számított az oszmán szultán újbóli, magyar határokig való felvonulására.

A nyugati kontingens vezetői már június első felében megérkeztek Budára. Az időpont kicsit korainak tűnhet, különösen ahhoz képest, hogy a keresztes had augusztus közepén kezdi meg a Dunán való átkelést. A köztes időben véleményem szerint Zsigmond arra számíthatott, hogy Bajazid ígétét betartva felvonuljon a királyság határainál, ahogy ezt 1392-ben tette. Ezért sem zárható ki, hogy a magyar király elsősorban a kivárára játszott. A szultáni kezdeményezés elmaradása sarkalta a nyugati vezetőket a cselekvésre, azaz a keresztes szellemiségnek megfelelően a támadó hadjárat megindítására.

6.

A déli területeket érő oszmán betörések – a már szóba került – a határvédelem erősítését tették szükségessé. Ennek köszönhető a temesi ispáni tisztség a felértékelődését, és azt, hogy a pozíciót betöltők közül többen bárói megszólításban részesülhettek – annak ellenére, hogy ez a tisztség nem tartozott az országos főméltóságok körébe.

Kétségtelen tény, hogy az oszmán fenyegetés egyik hozadéka a temesi ispáni cím felértékelődése, amely folyamat bizonyíthatóan már Ozorai Pipo előtt elkezdődött. Feladata és szerepe az 1390-es évek közepétől, de különösen a nikápolyi csatavesztést követően egyértelművé vált. A temesi ispáni címhez tartozó más ispánságok fedték le a magyar–szerb határszakasz legnagyobb részét. Bizalmi cím volt, hiszen több azt betöltő személy Zsigmond kegyeltje volt. Kellett is, hiszen a térség éppen, hogy túl volt a Horváti-féle lázadás forrongó időszakán, máris egy másik sokkal veszélyesebb ellenfél miatt kellett militarizálni a térséget. Az pedig minden korra igaz, hogy akinél a fegyver annál a hatalom, nem véletlenül igyekezett Zsigmond nem csak a temesi ispáni, de a horvát-dalmát, szlavón, illetve macsói báni tisztségekbe is tőle függő embereket ültetni.

7.

Az 1390-es évek déli politikájának fő vonalát a kísérletezés tette ki. Zsigmond és bárói módszeresen igyekeztek úrrá lenni az oszmán problémán, ezért több koncepcióval is megpróbálkoztak.

Zsigmond és bárói 1389 és 1401 között igyekeztek tartós eredményeket hozó lépéseket tenni az oszmánokkal szemben, akár politikai, akár katonai síkon tekintjük a történeteket. A megoldási kísérletek között tarthatjuk számon az alábbiakat

Az 1389 és 1392 közötti fegyveres fellépések, amelyek Észak-Szerbia újbóli pacifikálásra tett kísérletként értékelhetők, ami 1392-re teljesen reménytelenné vált. A keresztes hadjárat hadászati előkészítésével összefüggő hadjáratokat, az 1394-es boszniai, valamint az 1395-ös moldvai, illetve havasalföldi siker koronázta. A legnagyobb kudarc a nikápolyi csatában Bajazid szultántól elszenvedett vereség volt. De nem lebecsülendő az 1398-as Hervoja ellen vezetett fegyveres akció sem, aminek sikertelensége nyomán Orbász, Szana és Dubica vármegyék magyar fennhatósága megkérdőjeleződött, egyes részeken el is veszett.

Zsigmond és bárói az 1389-től jelentkező oszmán fenyegetésre minden igyekezetük ellenére sem tudtak tartós és eredményes választ adni. A királyság déli politikája kényszerpályára került, a kezdeményezés minden látszat ellenére az oszmánok kezében volt. Ezt mutatja, hogy Zsigmond kilenc olyan hadjáratot vezetett, amelyeket közvetlen, vagy közvetett módon, de az oszmán probléma indukált. Ebből mindössze hármat koronázott siker, hat kudarccal végződött, köztük a keresztes hadjáratral.

Tény, a Magyar Királyság nem tudott eredményes választ adni az Oszmán Birodalom jelentette kihívásra. Ellenben az is tény, hogy Zsigmond a veszélyt kezdettől felismerte, első intézkedései pedig letették az oszmán elleni védelmi rendszernek az elvi és gyakorlati alapjait.

A jelöltnek a témában megjelent publikációi:

Változások a Délvidéken Nikápoly után: Az 1397. és 1398. év katonai eseményei. In: MICAЕ MEDIAEVALES II.: Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról. Szerk. Jakab Péter – Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András. Budapest, 2012. 97–108.

A nikápolyi csata magyar résztvevői. Hadtörténelmi Közlemények 128. (2015) 162–183.

A Nikápolyhoz vezető út: A keresztes hadak útvonalai a Magyar Királyság területén. In: MICAЕ MEDIAEVALES II.: Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról. Szerk. Gál Judit – Kádas István – Rózsa Márton – Tarján Eszter. Budapest, 2015. 157–173.

Havasalföld szerepe az 1396-os keresztes hadjárat előkészítésében és végrehajtásában. Hadtörténelmi Közlemények 129. (2016) 3–26.

Zsigmond király boszniai hadjáratai (1404–1408): A déli védőállamok utolsó tagjáért vívott harcok. In: Elfeledett háborúk: Középkori csaták és várostromok, 6–16. század. Szerk. Pósan László, Veszprémy László. Budapest, 2016. 263–293.

Korai oszmán rablótámadások. In: Hadi és más nevezetes történetek: Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére. Szerk. Kincses Katalin Mária. Budapest, 2018. 298–306.